

Piotr Rachwał

Ruch naturalny ludności rzymskokatolickiej w Lubelskiem w świetle rejestracji metrykalnej z lat 1582-1900

Piotr Rachwał (ur. 1977) studiował historię na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Opublikował m.in. książkę *Unicy na Lubelszczyźnie w XIX wieku. Studium źródłoznawczo-demograficzne*. Od 2008 roku pracownik Katedry Nauk Pomocniczych Historii. Zainteresowania badawcze: demografia historyczna, historia gospodarcza, genealogia, zastosowanie metod statystycznych i systemów informacji geograficznej w naukach humanistycznych, informatyka archiwalna.

Przedstawiona do recenzji praca należy do wyjątkowych przypadków przeprowadzenia bardzo szerokiej kwerendy źródłowej i opracowania jej wyników w sposób wzorcowy w demografii historycznej. Jej autor jest znanym i cenionym badaczem w gronie demografów historycznych i historyków społeczno-gospodarczych. Opracowanie ruchu naturalnego ludności w Lubelskiem nie tylko wypełnia lukę historiograficzną i stanowi uzupełnienie dotychczasowej wiedzy na temat procesów demograficznych w czasie kilku wieków (XVI-XIX), ale także pogłębia naszą wiedzę na temat przemian jakie dokonały się na ziemiach polskich pod względem ludnościowym w powyższym okresie.

Z recenzji dr. hab. Konrada Wnęka

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	9
Wstęp	11
 ROZDZIAŁ 1.	
TERYTORIUM, LUDNOŚĆ, GOSPODARKA – RYS HISTORYCZNY	33
1.1. Terytorium	33
1.1.1. Państwowe podziały administracyjne	33
1.1.2. Terenowa organizacja Kościoła lubelskiego	39
1.2. Liczba ludności	47
1.3. Stosunki społeczno-gospodarcze	65
 ROZDZIAŁ 2.	
WARTOŚĆ ŹRÓDŁOWA METRYK I CZYNNIKI NA NIĄ WPLYWAJĄCE	77
2.1. Przepisy o rejestracji, forma i treść zapisów metrykalnych	77
2.2. Stan i ciągłość rejestracji	103
2.3. Czynniki źródłotwórcze rejestracji metrykalnej	113
2.3.1. Przymus parafialny	114
2.3.2. Duchowieństwo	126
2.3.3. Opłaty <i>iura stolae</i>	137
2.3.4. Klęski elementarne	141
 ROZDZIAŁ 3.	
ŚLUBY	151
3.1. Liczby zawartych ślubów i ich dynamika	154
3.2. Sezonowość miesięczna ślubów	181

ROZDZIAŁ 4.	
CHRZTY	189
4.1. Liczby zarejestrowanych chrztów i ich dynamika	197
4.2. Wskaźnik Ch/Ś	222
4.3. Wskaźnik maskulinizacji noworodków	234
4.4. Sezonowość miesięczna poczęć i chrztów	239
 ROZDZIAŁ 5.	
POGRZEBY	249
5.1. Liczby zarejestrowanych pogrzebów i ich dynamika	252
5.2. Zgony w latach kłękowych	278
5.3. Wskaźnik dynamiki demograficznej	287
5.4. Sezonowość miesięczna pogrzebów	292
 ROZDZIAŁ 6.	
PRZEMIANY DEMOGRAFICZNE W LUBELSKIM W ŚWIETLE	
PROJEKCI ODWRÓCONEJ	299
6.1. Charakterystyka metody i jej wcześniejsze zastosowania	302
6.2. Dobór parafii oraz określenie parametrów wejściowych modelu	313
6.3. Stan i struktura wieku ludności	321
6.4. Surowe współczynniki urodzeń, zgonów i przyrost naturalny	338
6.5. Współczynniki reprodukcji brutto i netto	344
6.6. Oczekiwana długość trwania życia w momencie narodzin	348
Zakończenie	353
Summary	361
Bibliografia	369
Aneks 1. Wykaz miejscowości należących do parafii	407
Aneks 2. Autorzy wpisów metrykalnych (do początków XIX w.)	451
Aneks 3. Śluby według miesięcy	479
Aneks 4. Chrzty według miesięcy	743
Aneks 5. Pogrzeby według miesięcy	1021
Spis tabel, wykresów, map	1239
Indeks geograficzny	1253

Fragment wstępu:

W prezentowanej rozprawie dużo uwagi poświęcono ocenie wartości i przydatności do badań kwantytatywnych zgromadzonego materiału źródłowego. Należy bowiem silnie wyartykułować, iż waga ustaleń w zakresie demografii przeszłości, nie zależy od nawet najbardziej wysublimowanych metod analizy statystycznej czy matematycznej, ale zawsze determinowana jest przez kompletność statystyki ludnościowej będącej podstawą tych analiz. Do oceny kompletności źródła wykorzystano powszechnie stosowane mierniki, m.in. wskaźnik maskulinizacji urodzeń, proporcje urodzeń względem ślubów, wskaźnik dynamiki demograficznej.

Wyznaczone przez poprzedników cele w zakresie charakterystyki ruchu naturalnego na Lubelszczyźnie, tj. publikację danych liczbowych i podstawowych współczynników demograficznych, rozszerzono o pogłębioną analizę dynamiki tych zdarzeń, wyznaczenie trendów i natężenia zachodzących zmian.

Jednym z celów badawczych było ustalenie stanu zaludnienia poszczególnych ośrodków parafialnych w wybranych przekrojach czasu. Orientacja o zbiorowości zasobów przy znajomości zbiorowości zdarzeń (liczb ruchu naturalnego ludności) umożliwiła, dla części parafii, konstrukcję współczynników chrztów i ślubów, wykorzystanych do oceny kompletności materiału źródłowego, a także – poprzez ich ekstrapolację – sporządzenia szacunków w zakresie stanu ludności dla wybranych okresów, dla których nie dysponowano odpowiednimi danymi. W pracy omówiono sezonowość ruchu naturalnego ludności. Istotne w tej kwestii, obok wskazania na zróżnicowanie nasilenia miesięcznych zapisów ślubów, chrztów i zgonów, było pytanie o czynniki, które warunkowały wystąpienie sezonowości. W kontekście ustalenia kierunku zmian i natężenia w czasie poszczególnych elementów ruchu naturalnego ludności, zadano pytanie o wpływ klęsk elementarnych, przede wszystkim epidemii chorób zakaźnych. Podjęto próbę wymiernej charakterystyki wybranych kryzysów, m. in. poprzez ustalenie odsetka zgonów epidemicznych.

Dzięki wykorzystaniu metody projekcji odwrotnej, możliwe było poszerzenie kwestionariusza pytań. Odpowiedzi na nie udzielono tylko na przykładzie tych parafii, które przeszły pozytywnie cały proces oceny kompletności statystyki ruchu naturalnego ludności. Należy dodać, iż przy ich wyborze kierowano się również ciągłością zachowanych danych, tzn. o przydatności do dalszych analiz współdecydowała długość poszczególnych serii urodzeń i zgonów. Zadano pytanie o stan i strukturę ludności wybranych parafii w kolejnych pięcioletnich okresach, a także o poziom na jakim kształtował się ruch wędrowniczy. Wiedza o stanie ludności w połączeniu z danymi o liczbie urodzeń i zgonów poszerza zakres możliwych do obliczenia parametrów, współczynników rodności, umieralności, a także przyrostu naturalnego. Przeprowadzone symulacje pozwoliły, co szczególnie cenne, ze względu na deficyt tego typu informacji dla ziem polskich okresu *ancien régime'u*, ale i XIX wieku, zapytać o przebieg procesu reprodukcji ludności, o to jak kształtowały się w długim okresie czasu współczynniki reprodukcji brutto i netto. W końcu, ile wynosiło przeciętne dalsze trwanie życia w momencie narodzin (e_0).